

Література

1. Социология. Наука об обществе : учеб. пособ. / [под ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача]. – Харьков : Институт востоковедения и международных отношений, 1996. – С. 668.
2. Грядовой Д.И. Философия / Д.И. Грядовой. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 367 с.
3. Сущенко Л.П. Теоретичні основи запровадження в навчальний процес в умовах університету знань про здоров'я людини / Л.П. Сущенко // Організація та зміст становлення професійної підготовки в умовах національної системи освіти : зб. наук. праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури / [за ред. Г.Є. Гребенюка]. – Х. : Каравела, 1999. – С. 85–94.
4. Дуднікова І.І. Екологія і безпека життєдіяльності / І.І. Дуднікова // Термінологічний словник-довідник / [передм. Ю.С. Шемшученка]. – К. : Вища школа, 2005. – 247 с.

ЗУБЧЕНКО Л.В.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

Принципові зміни в політиці, економіці та соціальному житті нашого суспільства зумовили зростання значущості педагогічної праці, оскільки саме система освіти має забезпечити кожному громадянину нашої країни реальні умови для повноцінного розвитку, підвищення загальнокультурного та професійного рівнів, самовдосконалення й самовиховання.

Серед провідних елементів освіти її стрижнем та визначальною умовою успішного функціонування є підготовка висококваліфікованих спеціалістів [3, с. 3].

Аналіз вимог Болонського процесу в галузі професійно-педагогічної освіти свідчить про необхідність підготовки педагога-творця у всій системі середньої, професійної та вищої освіти. У сучасних умовах творчий педагог – це, перш за все, дослідник, який володіє певними якостями: науковим психолого-педагогічним мисленням, високим рівнем педагогічної майстерності, певною дослідною сміливістю, розвинутою педагогічною інтуїцією, критичним аналізом, потребою в професійному самовихованні й активному використанні передового педагогічного досвіду [4, с. 5].

Не оминув цей процес і фахівців з фізичного виховання, перед якими стоїть нагальна потреба формування педагогічної творчості для подальшої ефектної педагогічної діяльності.

Вирішенню проблем формування творчої особистості студентської молоді у процесі фахової підготовки вчителів фізичного виховання присвячені дослідження О. Ємця, Н. Зубанової, Р. Карпюка, О. Пехоти, А. Цьося, Б. Шияна та інших.

Орієнтації студентів на творчу самореалізацію в майбутній професійній діяльності й визначенню шляхів формування творчої особистості у вищому навчальному закладі присвячені праці О. Абдулліної, М. Віленського, В. Караківського, О. Киричук, Н. Кичук, А. Мудрика, А. Орлова, Л. Подимової, Р. Скульського, Н. Щуркової.

Проблему педагогічної творчості вчителів розглядали В. Андреев, В. Канкалик, І. Зязюн, М. Нікандров, М. Поташник, С. Сисоєва.

Сучасні дослідники проблем підготовки вчителів фізичного виховання (О. Демінський, О. Ємець, О. Петунін, Б. Шиян, Ж. Холодов та ін.) відзначають, що головним чинником у процесі становлення студента як майбутнього вчителя є наявність професійних знань, умінь і навичок, якими вони оволодівають під час навчання у вищому навчальному закладі. О. Пехота додає до цього, що ця

сукупність знань, умінь і навичок трансформуються під впливом самостійної творчої діяльності в педагогічну творчість. Педагогічна творчість учителя фізичного виховання залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей і обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності.

Мета статті – розкрити особливості формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання в процесі використання проблемного навчання.

Закон України “Про вищу освіту” визначає мету вищої освіти: “...забезпечення всебічного творчого розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства” [4, с. 4]. Саме тому сьогодні ставляться підвищені вимоги до фахової підготовки майбутніх спеціалістів з фізичного виховання. Впродовж навчання у вищому навчальному закладі вони мають не тільки в повному обсязі й глибоко оволодіти системою наук про особливості фізичного виховання школярів, методика проведення занять з фізичного виховання, а й навчитися творчо застосовувати ці знання на практиці [6, с. 117].

Педагогічна творчість вчителя фізичного виховання характеризується тими відмінностями, які лежать у площині специфічних завдань фізичного виховання. Ми розглядаємо педагогічну творчість майбутніх учителів фізичного виховання як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, що спрямована на нестандартне вирішення основних завдань фізичного виховання школярів.

При формуванні педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання важливе місце посідають ідеї проблемного навчання, його принципи й умови навчання.

Ідеї проблемного навчання досліджувало багато науковців (І. Лернер, М. Махмутов, В. Оконь, Г. Селевко та ін.) різних напрямів. Так, В. Оконь проблемне навчання розглядає як сукупність дій при організації проблемних ситуацій, формулювання проблем, надання учням необхідної допомоги у вирішенні проблем, перевірка цих рішень і, нарешті, керівництво процесом систематизації й закріплення набутих знань. М. Махмутов стверджує, що це тип розвивального навчання, зміст якого представлений системою проблемних завдань різного рівня складності, у процесі вирішення яких учні опановують нові знання і способи дії, а через це відбувається формування творчих здібностей: продуктивного мислення, уяви, пізнавальної мотивації, інтелектуальних емоцій. Г. Селевко розглядає проблемне навчання як організацію навчальних занять, яка передбачає створення під керівництвом викладача проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів щодо їх вирішення, внаслідок чого відбувається творче набуття професійних знань, практичне оволодіння вміннями і навичками [1, с. 20–21].

Схему проблемного навчання подає М. Махмутов: це послідовність процедур, що включають: постановку викладачем навчально-проблемного завдання, створення для учнів проблемної ситуації; усвідомлення, прийняття та вирішення проблеми, у процесі якого вони опановують узагальнені засоби набуття нових знань; впровадження даних засобів для вирішення конкретної систем завдань [5, с. 2].

Як основні психологічні умови для успішного використання проблемного навчання розглядаються такі: проблемні ситуації повинні відповідати цілям фо-

рмування системи знань; бути доступними для учнів і відповідати їх пізнавальним здібностям; повинні викликати власну пізнавальну діяльність і активність; завдання мають бути такими, аби учень не міг виконати їх, спираючись на вже наявні знання, але достатніми для самостійного аналізу проблеми і знаходження невідомого [5, с. 6].

Для того, щоб майбутні вчителі фізичного виховання мали змогу не тільки провести урок з фізичного виховання, а ще й зацікавити учнів у зміцненні свого здоров'я, поліпшенні рухової активності, слід ще в процесі навчання у ВНЗ залучати їх до проведення і вирішення різноманітних творчих завдань для формування педагогічної творчості.

Одним із засобів, які допомагають формувати педагогічну творчість майбутніх учителів фізичного виховання, є використання проблемного навчання, а саме проблемних професійних ситуацій.

Проблемна ситуація – це пізнавальне завдання, яке характеризується суперечністю між знаннями, уміннями, навичками та ставленням до висунутих вимог. Поняття “ситуація” використовується як обстановка, сукупність умов і обставин. Так, відомий психолог О. Леонтьєв широко використовував термін “предметна ситуація”, який відносив до найістотніших ланок цілеутворення. Об’єктивну сторону проблемної ситуації він розглядає як координацію суб’єкта з об’єктивною ситуацією. Саме в такій ситуації виникає той унікальний внутрішній стан суб’єкта, який передуює його усвідомленим психічним процесам і так чи інакше впливає на них. Цей стан – установка – готовність суб’єкта здійснювати певний акт в об’єктивній ситуації, проблемний за змістом. Тут об’єктивна ситуація є центральною ланкою в процесі вирішення особливого завдання. Причому вона відразу стає проблемною за умови відсутності у суб’єкта засобів вирішення [1, с. 21].

Всі зазначені підходи більш-менш звужують поняття “ситуація” у словосполученні “проблемна ситуація”. Слово “ситуація” включає декілька значень. Це й положення, і розташування, і збіг обставин. Зосереджуючи увагу на чітко зайнятій суб’єктом позиції в об’єктивній сукупності елементів середовища (подій, умов, обставин), учені істотно обмежують теоретичні засоби щодо розкриття реальної взаємодії особистості й ситуації (ширше – середовища). У цьому разі активність приписується тільки середовищу, що здійснює стимулювальні й керувальні впливи на діяльність людини. Активність суб’єкта у пізнавальному процесі фактично виключається. Проблемна ситуація – не просто психічний стан ускладнення, зацікавлення чи переживання у навчальному процесі. Це водночас одна об’єктивна ситуація, яка може стати проблемною, як тільки студент зустрінеться з нею [6, с. 153].

І. Лернер аналізує план вирішення проблемних ситуацій, який включає чотири етапи: 1) аналіз умови та вимоги проблемного завдання й виникнення проблемної ситуації; 2) прийняття проблемної ситуації та висунення припущень і гіпотез щодо її вирішення; 3) обґрунтування гіпотез і доведення основної гіпотези, вирішування конкретної проблемної ситуації; 4) перевірка ефективності рішення та остаточне усунування проблемної ситуації [1, с. 22].

Проблемні ситуації в діяльності вчителя фізичного виховання виникають під час виконання різноманітних завдань. Найчастіше вони виникають під час

основної й підготовчої частин уроку фізичного виховання. Передумов для виникнення проблемної ситуації у діяльності вчителя фізичного виховання значно більше, ніж у вчителів інших предметів. Це спричинено як специфікою і умовами самої діяльності, так і швидкою зміною видів діяльності під час уроку [3, с. 5].

Найчастіше проблемні ситуації в діяльності вчителя фізичного виховання виникають раптово, що при недостатній фаховій підготовленості педагога може призвести до зриву навчально-виховного процесу. Тому в процесі проведення занять з дисципліни “Основи педагогічної майстерності” в Донецькому державному інституті здоров’я, фізичного виховання та спорту ми використовуємо проблемні ситуації, які зазвичай виникають у діяльності вчителя фізичного виховання, і пропонуємо студентам вирішувати їх самостійно з обов’язковим наведенням прикладів з свого досвіду. Проблемні ситуації ми використовуємо двох видів: ситуації з можливими прогнозованими варіантами відповідей, де студенти обирають найбільш ефективний, на їх думку, варіант або дописують свій варіант вирішення, і ситуації відкритого типу, при вирішенні якої студенти повинні вказати свій варіант вирішення проблемної ситуації (і не один).

Наведемо декілька прикладів:

Ситуація 1: Учитель уперше йде на урок фізкультури до 8 класу. З попередньої бесіди йому відомо, що клас зі спортивного погляду підготовлений, але щодо дисципліни “важкий”. Коли вчитель зайшов до залу, учні вишикувались без поспіху і майже всі про щось розмовляють. Черговий доповідає про готовність до занять. Привітавшись, відпустивши чергового, вчитель подає команди “Рівняйся!”, “Струнко!”, розраховуючи таким чином заспокоїти клас. У цей час із середини строю наперед виштовхують учня. Той мало не падає, і клас реагує дружнім сміхом. Учитель ставить учня перед строєм, на що учень відповідає: “А при чому тут я?!”. *Що ви зробите на місці вчителя:* а) почнете шукати винуватців; б) дозволите учневі стати на його місце і не будете загострювати на цьому увагу; в) висловіте морально-етичні зауваження перед класом і при цьому нагадаєте про техніку безпеки в залі; г) покараєте обох “сусідів” учня у строю фізичним навантаженням (присіданням, стрибками тощо); д) скажете класові, що час, згаяний на цей випадок, врахуєте, скоротивши заплановану гру; е) застосуєте інші способи (конкретно вказати, які саме).

Ситуація 2: Урок фізичної культури у 8 класі. Діти старанно виконують завдання, вчитель уважно спостерігає. Під час зміни місця занять учениця М. голосно звертається до подруги. Учитель, почувши це, з окриком називає її прізвище. На таке звертання дівчина різко відповідає вчителеві: “Підлікуйте нерви”. *Що ви зробите на місці вчителя?*

Виконуючи завдання зі складання і вирішення таких ситуацій, вони набувають потрібних практичних умінь і навичок для самостійного проведення професійної діяльності [2, с. 20–21].

Аналіз результатів самостійної творчої діяльності майбутніх учителів фізичного виховання під час проведення занять свідчить, що творчий саморозвиток особистості студентів відбувається під час вирішення саме таких проблемних професійних ситуацій, які запропоновані викладачем або які пропонують самі студенти.

Після закінчення ВНЗ, постійно працюючи над зростанням рівня ділової кваліфікації, вивчаючи передовий досвід своїх колег, випускник вносить у шкільну методичку фізичного виховання творчі елементи і новаторський підхід [2, с. 22].

Проведений аналіз показує, що професійна підготовка вчителя фізичного виховання пов'язується, перш за все, з наявністю та рівнем реалізації професійних знань, умінь, навичок і сформованістю професійно значущих особистісних якостей у процесі самостійної роботи при вирішенні проблемних професійних ситуацій.

Висновки. Використання в навчальному процесі проблемних професійних ситуацій, їх складання та вирішення дуже ефективно впливає на формування педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання. Реалізація системи навчання передбачає максимальне розширення творчих елементів діяльності майбутніх фахівців за рахунок використання проблемних професійних ситуацій, реалізації принципів індивідуалізації, педагогіки співробітництва.

Література

1. Баксанский О.Е. Проблемное обучение: обоснование и реализация / О.Е. Баксанский // Наука и школа. – 2000. – № 1. – С. 19–25.
2. Ємець О. Вчимося професійного мислення / О. Ємець // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 4. – С. 20–22.
3. Зубанова Н.В. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н.В. Зубанова. – Луцьк, 1998. – 18 с.
4. Карпюк Р.П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.П. Карпюк. – Вінниця, 2005. – 24 с.
5. Мельникова Е.Л. Проблемное обучение / Е.Л. Мельникова // Первое сентября – 2002. – № 2. – 2 вересня.
6. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 460 с.

ІНОЗЕМЦЕВА С.В.

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В умовах кардинальних змін у соціально-економічному та культурному житті України на початку ХХІ ст. збільшилася кількість дітей, що потребують соціального захисту, посиленої уваги та підтримки з боку держави і суспільства. З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема соціалізації дітей з особливими потребами, підготовки їх до життя в соціальному довіллі. Вивчення, аналіз і використання досвіду соціального виховання минулих років буде корисним і сприятиме успішній адаптації та інтеграції особистості в умовах сучасного суспільства.

Аналіз історико-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що науковці приділяли велику увагу питанню розвитку соціального виховання дітей, зокрема, дітей з особливими потребами. Так, процес зародження та розвитку вітчизняного соціального виховання на різних етапах існування суспільства вивчали А. Бондар, Т. Дмитренко, А. Малько, В. Тесленко, М. Фірсов, Л. Штефан та інші дослідники.

Мета статті полягає в аналізі наукових та історико-педагогічних джерел з проблем розвитку соціального виховання дітей, зокрема, дітей з особливими потребами, визначенні суб'єктів, змісту та основних напрямів виховного впливу.

Аналіз науково-педагогічної літератури [4; 9] дає змогу стверджувати, що єдиного трактування терміна “соціальне виховання” педагогами-дослідниками не існує. За свідченням М.М. Йорданського, термін вживали у таких значеннях: по-перше, вся система виховання; по-друге, суспільне явище; по-третє, виховання соціальних інстинктів та навичок; по-четверте, пов'язували термін із соціальною педагогікою як науково-практичною дисципліною.